

БІБЛІОТЕКИ ТА АРХІВИ У ВІДНОВЛЕННІ РЕПРЕСОВАНОГО КРАЄЗНАВСТВА: ЛЮДСЬКИЙ ВИМІР ПАМ'ЯТІ

Салата Галина

м. Київ

Репресоване краєзнавство, яке в минулому зазнало політичних і соціальних утисків, сьогодні постає як ключовий компонент відновлення національної пам'яті та культурної ідентичності. Особлива роль у цьому процесі належить бібліотекам та архівам, що зберігають документи, публікації та матеріали, пов'язані з історією місцевих громад та долями окремих особистостей. Саме через систематизацію, збереження та доступ до цих джерел відбувається переосмислення історичних наративів, формування колективної пам'яті та підтримка людського виміру історичних подій. Бібліотеки і архіви є активними майданчиками для культурного і освітнього відродження, забезпечуючи доступ до репресованих джерел, організовуючи тематичні виставки, лекції та інтерактивні проєкти, що дозволяє відновлювати локальні історії, усвідомлювати втрати та здобутки спільнот, а також сприяє формуванню цілісного розуміння минулого на рівні суспільства. Таким чином, дослідження ролі бібліотек і архівів у відновленні репресованого краєзнавства має важливе значення для збереження культурної спадщини, формування національної ідентичності та підтримки гуманістичного підходу до вивчення історії.

Актуальність дослідження обумовлена потребою відновлення репресованих історичних наративів та збереження локальної та національної пам'яті в умовах сучасних соціокультурних трансформацій. Бібліотеки та архіви відіграють ключову роль у консолідації інформаційних ресурсів, які документують життя місцевих громад, долі окремих осіб та культурну спадщину, що зазнала утисків у минулому. Відновлення репресованого краєзнавства через доступ до архівних та бібліотечних фондів дозволяє переосмислити історичні події, підтримати колективну пам'ять та сприяти гуманістичному підходу до вивчення минулого. Окрім того, вище означене сприяє розвитку освітніх та культурних ініціатив, зміцненню локальної ідентичності та формуванню цілісного наративу національного відродження. Отже, дослідження є надзвичайно важливим для сучасної бібліотечно-архівної практики, краєзнавства та культурології, оскільки воно поєднує історико-документальні джерела з потребами сучасного суспільства у збереженні пам'яті про репресоване минуле.

Дослідження репресованого краєзнавства та його відновлення через бібліотеки й архіви розвивалися з кінця XX століття. На ранньому етапі основну увагу приділяли документуванню історії репресій, виявленню забутих постатей та опису діяльності місцевих краєзнавчих товариств у довоєнний і радянський періоди. Особлива увага приділялася проблемам доступу до архівних матеріалів та збереження бібліотечних фондів, що фіксували локальні історії громад. З середини 2000-х рр. дослідження спрямовані на інтеграцію бібліотек і архівів у процес національного відродження та формування колективної пам'яті. Акцент робиться на методологічних і практичних аспектах відновлення репресованих наративів, зокрема через видання краєзнавчих збірок, організацію тематичних виставок та цифровізацію архівних джерел.

У сучасних роботах підкреслюється роль бібліотек і архівів як платформ для відновлення репресованого краєзнавства в умовах соціокультурних викликів, включно з війною та трансформаціями громадської свідомості. Особлива увага приділяється людському виміру – особистим історіям та долям репресованих краєзнавців, що дозволяє формувати повноцінний наратив національної пам'яті та локальної ідентичності. Сучасна історіографія виділяє кілька основних тенденцій: поєднання архівної та бібліотечної роботи з краєзнавчими дослідженнями, активне використання цифрових технологій для доступу до репресованих джерел, інтеграцію історико-культурної спадщини в освітні та просвітницькі практики [1–2]. Водночас існує потреба у комплексних дослідженнях, що поєднують бібліотечно-архівні ресурси, людські історії та локальні наративи репресованого краєзнавства, що визначає напрям подальших наукових пошуків.

Наша наукова розвідка спрямована на виявлення та аналіз ролі бібліотек і архівів у відновленні репресованого краєзнавства, а також на з'ясування значення людського виміру у формуванні історичної пам'яті та культурної ідентичності. Відтак, завданнями роботи є: окреслити понятійно-теоретичні основи репресованого краєзнавства та його відновлення; проаналізувати функції бібліотек і архівів у збереженні та популяризації репресованих історичних матеріалів; означити вплив відновлення репресованих наративів на формування колективної пам'яті та локальної ідентичності; визначити сучасні тенденції використання цифрових технологій для доступу до репресованих джерел.

У роботі застосовано комплексний підхід, що поєднує: історико-краєзнавчий аналіз для відновлення контексту репресованих подій; контент-аналіз бібліотечних та архівних фондів для виявлення та систематизації джерел; системний підхід до оцінки ролі бібліотек і архівів у культурному та освітньому просторі; аналіз практик цифровізації та популяризації матеріалів, що дозволяє оцінити сучасний рівень доступу до репресованих історичних ресурсів. Дослідження показало, що бібліотеки та архіви: виконують ключову роль у

відновленні репресованого краєзнавства; забезпечують систематизацію та збереження документів, що відображають локальні історії та долі репресованих осіб; стають платформами для освітніх, культурних та просвітницьких ініціатив; сприяють формуванню гуманістичного підходу до вивчення минулого та зміцненню колективної пам'яті.

Репресоване краєзнавство охоплює історичні дослідження, які зазнали політичних чи соціальних утисків, а також збереження інформації про забуті або маргіналізовані події, місцеві громади та долі окремих осіб. Бібліотеки та архіви виступають ключовими інституціями, які забезпечують систематизацію, збереження та доступ до цих джерел. Вони формують основу для відновлення історичної правди та підтримки національної пам'яті. Важливим аспектом є те, що архівні та бібліотечні фонди дозволяють простежити локальні історії в контексті загальнонаціональних процесів, створюючи комплексну картину минулого. Репресовані джерела сприяють виявленню забутих персоналій та локальних ініціатив, що формували культурну ідентичність громад. Збереження та опрацювання таких матеріалів забезпечує можливість наукового аналізу історичних подій з урахуванням соціальних, політичних та культурних чинників.

Бібліотеки та архіви, використовуючи системний підхід до організації інформації, створюють умови для інтеграції історичних даних у освітні та просвітницькі програми. Сучасні цифрові технології відкривають нові можливості для збереження та популяризації репресованого краєзнавства, дозволяючи створювати електронні колекції, бази даних та забезпечують дистанційний доступ до архівних та бібліотечних матеріалів, що значно розширює аудиторію досліджень. Використання інтерактивних платформ і мультимедійних ресурсів сприяє активному залученню громадськості до процесу відновлення історичної пам'яті та посилює гуманістичний вимір краєзнавства. Отже, репресоване краєзнавство через бібліотечно-архівну діяльність стає платформою для формування критичного осмислення минулого та зміцнення колективної пам'яті.

Синергія бібліотечних, архівних та музейних інституцій дозволяє створювати міждисциплінарні дослідницькі середовища, у яких історичні джерела репресивної доби набувають нового контексту інтерпретації. Оцифрування документальних фондів і впровадження стандартів відкритих даних сприяють забезпеченню прозорості та наукової достовірності реконструкцій локальної історії. Участь бібліотек у реалізації національних та регіональних проєктів цифрової гуманітаристики забезпечує доступність історичної інформації для освітян, дослідників і громад. Водночас бібліотечно-архівні ініціативи у сфері репресованого краєзнавства формують простір суспільного діалогу, спрямований на подолання наслідків історичної травми та консолідацію пам'яті нації.

Функції бібліотек і архівів у збереженні та популяризації репресованих матеріалів є вкрай вагомим фактором, адже це і документування та збереження історичних матеріалів, що відображають репресовані події та краєзнавчі наративи; систематизація та каталогізація фондів, що забезпечує легкий доступ до інформації для науковців, студентів і громадськості; популяризація через виставки, лекції та освітні проєкти, що дозволяє інтегрувати матеріали у культурний та освітній простір. Отже, ключовим завданням є створення умов для наукового аналізу матеріалів, що дозволяє відновлювати локальні історії та долі репресованих осіб у ширшому соціокультурному контексті. Систематизація та цифровізація фондів підвищує ефективність пошуку джерел і сприяє їхньому широкому використанню в дослідженнях. Важливу роль відіграє просвітницька діяльність бібліотек і архівів, яка формує суспільну свідомість щодо історичних репресій та їхнього впливу на локальні спільноти. Популяризація матеріалів через інтерактивні проєкти та мультимедійні ресурси стимулює залучення молодого покоління до вивчення репресованого краєзнавства. Таким чином, бібліотеки та архіви виступають активними центрами дослідження, відновлення та комунікації історичної пам'яті.

Відтак, відновлення репресованих історичних наративів через бібліотеки та архіви сприяє переосмисленню локальної та національної історії; підтримує усвідомлення культурної спадщини та долі окремих громад і осіб; забезпечує формування гуманістичного підходу до вивчення минулого, де акцент робиться на людському вимірі історії. Означене дозволяє виявити забуті персоналії та локальні ініціативи, що формували культурну ідентичність громад, та інтегрувати ці знання у сучасний науковий дискурс. Воно сприяє розвитку критичного осмислення минулого, забезпечуючи баланс між офіційними наративами та особистими історіями. Важливою складовою є формування колективної пам'яті, яка підтримує соціальну згуртованість та відчуття спільної історичної відповідальності. Відновлення репресованих наративів стимулює академічні та просвітницькі ініціативи, включаючи лекції, виставки та публікації, що охоплюють широку аудиторію та підвищує цінність бібліотечно-архівних ресурсів як джерел для наукових досліджень та освітніх програм. Процес відновлення репресованого краєзнавства сприяє популяризації історичних знань серед молоді, формуючи у них відповідальне ставлення до історичного минулого. Означені заходи забезпечують посилення культурної самосвідомості та сприяють інтеграції історичної спадщини у сучасний соціокультурний контекст.

Констатуємо, що сучасна бібліотечно-архівна практика активно використовує й цифрові технології для створення електронних баз даних та цифрових колекцій; забезпечення доступу до репресованих джерел онлайн; підтримки інтерактивних освітніх і культурних ініціатив, що дозволяє залучати широку аудиторію та формувати активну громадську свідомість щодо

репресованого краєзнавства. Цифровізація дозволяє систематизувати великі обсяги архівних і бібліотечних матеріалів, забезпечуючи швидкий та ефективний пошук інформації для науковців та дослідників. Вона сприяє збереженню оригінальних документів, зменшуючи фізичне навантаження на фонди та ризик їхнього пошкодження. Електронні колекції відкривають нові можливості для міждисциплінарних досліджень та порівняльного аналізу історичних подій. Використання інтерактивних платформ стимулює громадську участь у вивченні локальної та національної історії, залучаючи освітні заклади, молодь і громадські організації. Цифрові ресурси надають можливість організовувати віртуальні виставки та онлайн-лекції, що підвищує доступність культурного контенту незалежно від географічного положення. Завдяки впровадженню сучасних технологій бібліотеки та архіви стають не лише сховищами знань, а й активними майданчиками для наукової комунікації та просвітницької діяльності. У підсумку, цифровізація зміцнює гуманістичний та освітній вимір репресованого краєзнавства, роблячи його доступним і актуальним для широкого кола користувачів.

Таким чином, відновлення репресованого краєзнавства через бібліотеки та архіви дозволяє формувати цілісний наратив національної пам'яті; підтримувати локальну та культурну ідентичність; інтегрувати історико-культурну спадщину у сучасні освітні та просвітницькі практики. Тож, відновлення сприяє збереженню історичних знань для майбутніх поколінь та забезпечує можливість критичного осмислення минулого. Бібліотеки та архіви виступають платформами для міждисциплінарних досліджень, об'єднуючи істориків, краєзнавців, культурологів та освітян. Вони формують умови для активної участі громадськості у процесі вивчення та популяризації історичних фактів. Використання інтерактивних і цифрових ресурсів дозволяє залучати широку аудиторію до дослідження локальної історії та репресованих наративів. Також бібліотеки й архіви підтримують розвиток локальної культури пам'яті через організацію тематичних виставок, лекцій та освітніх програм та сприяють зміцненню соціальної згуртованості та усвідомленню спільних цінностей, формуючи громадянську відповідальність. У підсумку, діяльність бібліотек і архівів забезпечує комплексний підхід до збереження, дослідження та популяризації репресованого краєзнавства, поєднуючи академічну, освітню та культурну складові.

Література:

1. Tverytnykova E., Drozdova T., Salata H., Bachynska N., Kolisnyk T. Information technologies as a method for supporting the quality management system of library and archival institutions. *Bulletin of the National Technical University "KhPI". Series: New solutions in modern technology*. Kharkiv. 2025. №. 3(25). PP. 39–50. doi:10.20998/2413-4295.2025.03.05

2. Касьян В.В., Салата Г.В. Маркетинг інформації як чинник конструювання соціальної реальності: теоретико-методологічний аналіз. *Наукові перспективи*. № 5(59). С. 250–262.
DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5\(59\)-250-262](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5(59)-250-262)